

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО» (м. Одеса)
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄВОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
19-20 травня 2023 року

Одеса
ФОП Бєлий А.Є
2023

УДК 159.9: 37.015.3

ББК 88.4

А 43

Друкується згідно рішення Вченої ради Соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Протокол № 6 від 24.02.2023 р.)

Актуальні проблеми життєвого та професійного само-
А 43 **здійснення особистості** : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Психологія самоздійснення особистості: теорія, досвід, практика» (19-20 травня 2023 р.) / відп. ред. О. П. Саннікова. Одеса : ФОП Бєлий А.Є., 2023. 168 с.

ISBN 978-617-7757-55-8

Редакційна колегія

Саннікова О. П. – *доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та диференціальної психології; відповідальний редактор;*

Василенко І. В. – *кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та диференціальної психології;*

Санніков О. І. – *доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології.*

Матеріали збірника містять результати теоретико - емпіричних досліджень, що здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів, аспірантів та науковців, які навчаються і працюють у закладах освіти України.

Для студентів, аспірантів, молодих науковців, психологів, педагогів та широкого кола зацікавлених осіб.

За зміст та помилки, що можуть зустрічатися в тексті статей, несуть відповідальність автори.

ISBN 978-617-7757-55-8

© Університет Ушинського, 2023

8. Symonenko S. M., Kostyunina O. V. *A structurally integrated 3D model of the professional identity of a teacher-organizer in the conditions of a recreation facility* [Jelektronnyj resurs]. Kharkiv, 2021. URL: <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2021-71-09>.

9. Tkachenko A. Yu. Professional identity of the individual in the process of professionalization. *Problems of extreme and crisis psychology*. 2011. Issue 10.

10. Farinets O. O. Theoretical aspects of the study of professional identity. *Bulletin of the Kharkiv National University. «Psychology» series*. 2007. No 759. P. 283-286.

11. Schneider L. B. Reconstruction of professional identity: structural and dynamic aspects. *Rozvytok osobystosti*. 2000. № 2. P. 44-68.

12. Schneider L. B. *Professional identity: theory, experiment, training*. 2004.

УДК:159.9:316.614.5-056.2/3-053.2/5(045)

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ МАТЕРІВ, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Оріщенко О. А.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології,
Університет Ушинського*

Фучіжі С. А.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Анотація. В статті представлено результати теоретико-емпіричного дослідження особливостей копінг-стратегій матерів дітей з особливими потребами, що відрізняються за життєстійкістю. Встановлено наявність статистично значущих додатних кореляційних зв'язків між показниками життєстійкості та копінеу. Емпірично виділені групи матерів дітей з особливими потребами з різним рівнем рівнем життєстійкості. Досліджено та описано індивідуально-психологічні особливості копінг - стратегій

матерів з різною життєстійкістю. Встановлено, що матері дітей з особливими потребами з високим рівнем життєстійкості, на відміну від нежиттєстійких, в складних життєвих ситуаціях для подолання емоційної напруги використовують ефективні та адаптивні копінг – стратегії.

Ключові слова: *життєстійкість, копінг, копінг-стратегії.*

Актуальність дослідження визначається, *по-перше*, стрімким зростанням кількості дітей з особливими потребами та суттєвим поширенням погіршення психологічного благополуччя їх матерів; *по-друге*, недостатністю теоретико – емпіричних досліджень, в яких вивчаються індивідуально-психологічні особливості матерів дітей з особливими потребами; *по-третє*, актуальність даної проблеми зумовлено вимогами практики, що потребує врахування диференційного підходу в роботі з клієнтами цієї категорії.

Народження дитини з особливими потребами завжди викликає значний психологічний стрес у батьків. Довготривале знаходження у психотравмуючій ситуації сприяє формуванню особистісних порушень і дисбалансу емоційних станів і реакцій. Встановлено, що хронічний стрес викликає депресію, роздратованість, емоційну напруженість у матері особливої дитини, що, в свою чергу, негативно впливає на дитину і заважає її соціалізації (Пінюгіна, 2015). Вивчення проблем родин, що виховують дітей з особливими потребами, вказує на необхідність системного психолого-педагогічного супроводу, який здійснюється на основі дослідження індивідуально-психологічних особливостей батьків таких дітей та їх впливу на останніх. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження копінг-стратегій матерів дітей з особливими потребами, що відрізняються за життєстійкістю.

Перш ніж перейти до обговорення результатів емпіричного дослідження необхідно визначитися у поняттях. Здатність особистості успішно долати труднощі, перешкоди, стресові ситуації, зберігаючи при цьому високу емоційну врівноваженість та стресостійкість, що отримала в психології назву – життєстійкість, є в сучасних умовах однією з необхідних та надзвичайно важливих властивостей особистості, яка забезпечує соціально-психологічну адаптацію. У вітчизняній психології розробка проблеми життєстійкості пов'язана з дослідженнями різних аспектів цього психологічного явища: життєстійкість як

важливіший показник зрілості особистості (Леонтьєв Д.О., Штепа О.С.); як подолання складних життєвих ситуацій (Лібин А.В., Лібіна Е.В.); як динамічний процес, що по-різному проявляється на різних етапах життя (Малиш В.Е.); як сенс життя людини (Чудновський В.Е.); як життєтворчість особистості (Леонтьєв Д.О.); як саморегуляція активності особистості (Осницький А.К.; Моросанова В.І.) тощо.

В даному повідомленні життєстійкість розглядається як показник здатності особистості витримувати різноманітні стресові ситуації, зберігаючи внутрішню збалансованість та не знижуючи ефективність діяльності (Мазур, 2018). Структура життєстійкості складається з таких компонентів: залученість, контроль за життям і схильність до прийняття ризику (Maddi, 2004).

Життєстійкість особистості проявляється в її копінг - поведінці. Копінг, або "подолання стресу", розглядається у літературі як діяльність особистості, яка спрямована на підтримку або збереження балансу між вимогами середовища і ресурсами, що відповідають цим вимогам. Головне призначення копіngu полягає в тому, щоб особистість змогла якнайкраще адаптуватися до вимог ситуації, опанувати її, ослабити чи пом'якшити її вимоги. Отож головне завдання копіngu – забезпечення й підтримка благополуччя людини, її фізичного і психічного здоров'я та досягнення задоволеності соціальними відносинами (Демчук, 2018).

Метою даного повідомлення є обговорення результатів емпіричного дослідження індивідуально-психологічних особливостей копінг-стратегій матерів дітей з особливими потребами, що відрізняються за життєстійкістю.

Методи дослідження. Для досягнення означеної мети було використано наступні надійні та валідні психодіагностичні методики: 1) «Тест – опитувальник життєстійкості» (С. Маді; переклад і адаптація Д.О. Леонтьєв, Є.І. Рассказова); 2) «Копінг-тест» (Р. Лазарус та С. Фолкман).

Аналіз результатів емпіричного дослідження. Емпіричне дослідження проводилось на базі групи дитячого медико-корекційного центру «ЛЕПРЕКОН». Вибірку склали матері дітей з особливими потребами у віці від 25 до 50 років і в кількості 32 особи.

Для обробки результатів емпіричного дослідження використовувались кількісний (кореляційний аналіз, здійснений за

допомогою комп'ютерної програми IBM SPSS Statistics Subscription for Microsoft Windows 64-bit) та якісний аналізи.

Розглянемо спочатку результати кореляційного аналізу між показниками життєстійкості та копінг-стратегій. В табл. 1 представлено статистично значущі кореляційні взаємозв'язки між зазначеними показниками.

Таблиця 1

Значущі коефіцієнти кореляції між показниками життєстійкості та копінг-стратегій (n=31)

Показники копінг -стратегій	Показники життєстійкості			
	З	К	ПР	ЗПЖ
ПВП	454*	560**	-	514**
ППО	369*	399*	387*	431*

*Примітка: 1) нулі та коми не вказуються; 2) з позначкою ** – $p < 0,01$; 3) з позначкою * – $p < 0,05$; 4) умовні скорочення: а) показники життєстійкості: З (залученість); К (контроль); ПР (прийняття ризику); ЗПЖ (загальний показник життєстійкості); б) показники копінг-стратегій: ПВП (планування вирішення проблеми) та ППО (позитивна переоцінка).*

Як видно з табл. 1 кореляційний аналіз дозволив встановити наявність статистично значущих додатних зв'язків між показниками життєстійкості та копінг-стратегій.

Так, всі показники життєстійкості (З – залученість; К – контроль; ПР - прийняття ризику; ЗПЖ – загальний показник життєстійкості) демонструють статистично значущі додатні кореляційні зв'язки з такими копінг - стратегіями, як: ПВП (планування вирішення проблеми) та ППО (позитивна переоцінка).

За допомогою методу «асів» на нашій виборці матерів, що виховують дітей з особливими потребами, було виділено дві групи осіб, які відрізняються за життєстійкістю: 1) з високим рівнем життєстійкості (Гр.ВРЖ) – 20 % досліджуваних; 2) з низьким рівнем життєстійкості (Гр.ВНЖ) – 23 % досліджуваних.

Специфіка копінг-стратегій двох порівнювальних груп матерів дітей з особливими потребами, виявлялися за допомогою методу «профілів». На рис. 1. представлені профілі показників копінг-стратегій матерів дітей з особливими потребами з різною життєстійкістю (Гр. ВРЖ; Гр. НРЖ).

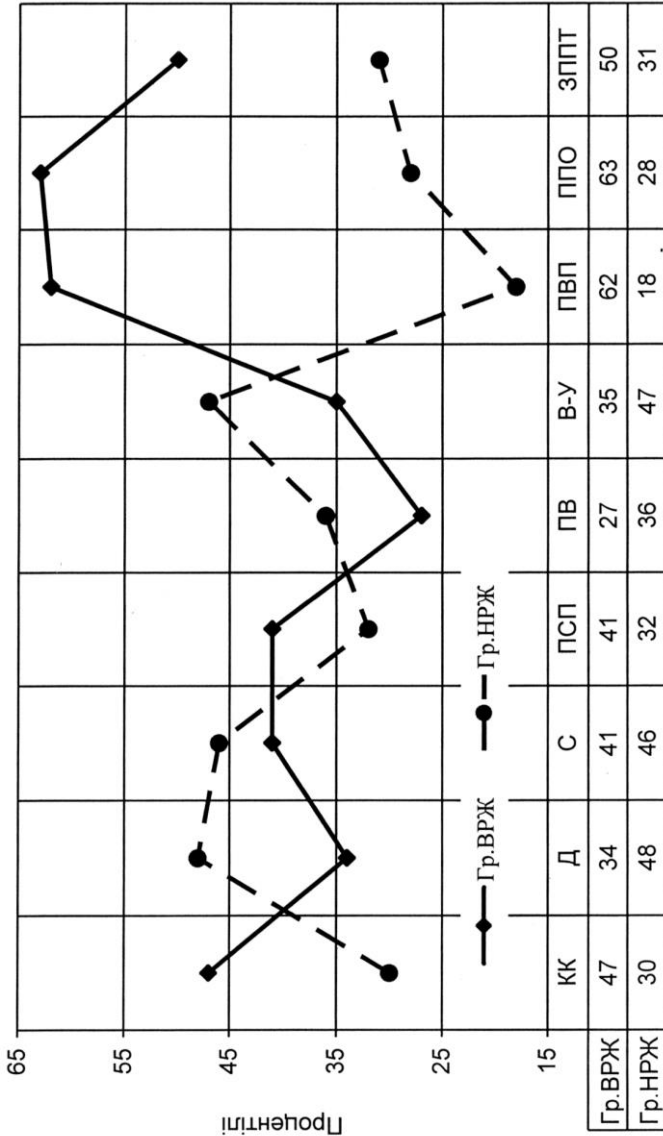


Рис. 1. Профілі показників копінг-стратегій матерів дітей з особливими потребами з різним рівнем життєстійкості (Гр. ВРЖ; Гр. НРЖ)

Примітка: умовні скорочення: а) Гр.ВРЖ – високий рівень життєстійкості; Гр.НРЖ – низький рівень життєстійкості; б) показники копінг – стратегій: КК (конфронтація); Д (дистанціювання); С (самоконтроль); ПСП (пошук соціальної підтримки); ПВ (прийняття відповідальності); В-У (втеча-унікнення); ПВП (планування вирішення проблем); ППО (позитивна переоцінка); ЗППТ (загальний показник).

При порівняльному аналізі профілів копінг-стратегій матерів дітей з особливими потребами з високим (ВРЖ) та низьким рівнем життєстійкості (НРЖ) статистично значущі відмінності (вірогідність розходжень встановлювалася за допомогою t -критерію Ст'юдента) виявлені між наступними показниками. Це однойменні показники: ПВП (планування вирішення проблем); ППО (позитивна переоцінка); ЗППТ (загальний показник). Всі ці показники є вищими в групі досліджуваних з високим рівнем життєстійкості (ВРЖ).

Аналіз профілів показників копінг-стратегій матерів дітей з особливими потребами з різною життєстійкістю дозволяє вивчити та описати специфіку копінг-стратегій досліджуваних порівнювальних груп.

Отже, матері з високим рівнем життєстійкості (ВРЖ) у складних життєвих ситуаціях частіше за все прагнуть вирішити проблеми за допомогою стратегії «Позитивна переоцінка», що дозволяє цим особам впоратися із життєвими труднощами шляхом позитивного і навіть філософського їх переосмислення, що стає стимулом для особистісного зростання. Однак, переважне застосування такого копінгу може привести людину у поринання у філософські роздуми, відволікаючи від практичного вирішення проблеми (ППО+). Таки особистості часто у стресових ситуаціях використовують стратегію «Планування вирішення проблем». Це допомагає їм цілеспрямовано аналізувати ситуацію, що склалася, обирати найбільш оптимальний спосіб поведінки в цих умовах з урахуванням власних можливостей та з опорою на попередній досвід. Зазвичай така стратегія дозволяє конструктивно розв'язати проблему. Однак застосування цього копінгу має й певний недолік, що проявляється в надмірній раціональності, недостатньої емоційності та спонтанності у поведінці таких осіб (ПВП+). Таким чином, матері, що виховують дітей з особливими потребами, і відрізняються високим

рівнем життєстійкості для подолання складних життєвих ситуацій частіше за все використовують такі копінг - стратегії, як: «Позитивна переоцінка» і «Планування вирішення проблем» та майже не застосовують стратегії: «прийняття відповідальності», «конфронтація», «дистанціювання».

Матері групи з низьким рівнем життєстійкості (ВНЖ) для подолання стресових ситуацій не використовують жодної копінг-стратегії. Це може свідчати про нестачу в таких особистостей копінг - ресурсів, тобто умов, які допомагають долати стрес. Зокрема йдеться про фізичні (витривалість, міцне здоров'я), психологічні (позитивне самоствалення, оптимістичність), соціальні (соціальний статус, соціальні ролі), матеріальні ресурси. Таким чином, можна говорити про те, що досліджуванні матері з низьким рівнем життєстійкості потребують допомоги психотерапевта (Корсун, Ткачук, 2013).

Результати емпіричного дослідження дозволяють зробити наступні **висновки**:

1. Проведений кореляційний аналіз показав наявність статистично значущих додатних кореляційних зв'язків між показниками життєстійкості та копіngu.

2. Використання методу «асів» дозволило емпірично виділені групи матерів дітей з особливими потребами, що відрізняються рівнем життєстійкості.

3. Застосування методу «профілів» надало змогу дослідити та описати індивідуально-психологічні особливості копінг - стратегій досліджуваних з різним рівнем життєстійкості.

4. На нашій виборці встановлено, що *матері дітей з особливими потребами з високим рівнем життєстійкості*, на відміну від нежиттєстійких матерів, в складних життєвих ситуаціях для подолання емоційної напруги, тривоги, стресу використовують ефективні та адаптивні копінг – стратегії, такі, як: позитивна переоцінка та планування вирішення проблем.

Література

1. Демчук А. А. Копінг-поведінка, як засіб подолання невизначеності. *Актуальні задачі сучасних технологій: Матеріали VII Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів (м. Тернопіль, 28 - 29 листопада 2018 р.)*. Тернопіль, 2018. С. 167-168.

2. Корсун С. І., Ткачук Т. А. Копінг-стратегії як складові копінг-поведінки особистості. *Психологія діяльності працівників податкової міліції: монографія*. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 194 с.

3. Мазур К. В. Копінг-стратегії в системі організації життєстійкої поведінки. *Актуальні напрями практичної психології і психотерапії : матеріали VII Харківська наук.-практ. конференції* (м. Харків, 2 березня 2018 р.). Харків, 2018. С. 65-69.

4. Maddi S. Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*. 2004. Apr. 44. P. 279-298.

5. Пінюгіна К. Психологічна характеристика особистості батьків, які мають дітей з особливостями психофізичного розвитку. *Нова педагогічна думка*. 2015. № 1. С. 43-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2015_1_12.

УДК 159.923

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОКАЗНИКІВ САМОСТАВЛЕННЯ ТА АВТОНОМНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Ульянова Т. Ю.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології,
Університет Ушинського*

Кваснікова Ю. В.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

У статті подається аналіз теоретико-емпіричного дослідження специфіки самоставлення осіб з різними рівнями автономності. Розглядається тлумачення та психологічна сутність понять «автономність» та «самоставлення». Побудовані профілі показників шкал самоставлення та з'ясована їх специфіка у представників груп осіб з різною вираженістю рівня автономності. Надані психологічні характеристики портретів представників з високою та низькою автономністю.

Ключові слова: особистість, самосвідомість, автономність, самоставлення.